КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.5

DOI <https://doi.org/10.32838/2707-0581/2020.2-1/07>

Гомонай В.В.

Ужгородський національний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАБУТТЯ ПОВНОПРАВНОГО ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ТА В ОРГАНІЗАЦІЇ ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО ДОГОВОРУ

У статті досліджено організаційно-правовий механізм забезпечення набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, зазначені його особливості. Визначено поняття цього конституційно-правового механізму як поліелементної багаторівневої системи, яка має нормативно-правовий та організаційно-правовий складники, що об'єктивізуються в сукупності органів державної влади та місцевого самоврядування, та «мета-елемент», що охоплює інститути громадянського суспільства, діяльність яких здійснюється відповідно до загальноновизнаних принципів і норм права ЄС і використовується державою для досягнення цілі.

Визначено будову організаційно-правового механізму забезпечення набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору (організаційно-правовий складник; «мета-елемент»), його особливості: 1) є поліелементною багаторівневою системою; 2) складається з організаційно-правового складника та «мета-елементу»; 3) об'єктивація організаційно-правового складника в сукупності органів державної влади та місцевого самоврядування, інститутах громадянського суспільства; 4) здійснення діяльності органами державної влади та місцевого самоврядування, інститутами громадянського суспільства відповідно до загальноновизнаних принципів і норм права ЄС; 5) використання державою цієї діяльності для досягнення цілі; 6) вплив «мета-елементу» на рівень, глибину та ефективність забезпечення набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

Ключові слова: організаційно-правовий механізм забезпечення, Європейський Союз, Організація Північноатлантичного договору, повноправне членство.

Постановка проблеми. Необхідність дослідження конституційно-правового забезпечення набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору зумовлена незавершеністю процесу реформування публічно-правових відносин, необхідністю вдосконалення механізму державної влади [1–5; 9; 10].

Актуальність дослідження викликана також назрілими суспільними потребами та теоретичною неопрацьованістю питань будови організаційно-правового механізму забезпечення набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, його особливостей.

Не дивлячись на те, що вітчизняні та зарубіжні вчені в своїх дослідженнях приділяли увагу

питанням членства України в ЄС та НАТО, тим не менш питання конституційно-правового забезпечення набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору залишається відкритим.

Мета статті – визначити будову організаційно-правового механізму забезпечення набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, виявити його особливості.

Виклад основного матеріалу. В. Протасов, досліджуючи механізм правового регулювання, зазначає, що «...категорію «механізм правового регулювання» в тому вигляді, в якому вона народилася й існує, варто вважати не завершеною правовою конструкцією, а певною стадією системного, передсистемного осмислення правової дійсності.

Категорія «правова система», що виступає метою, результатом і одночасно інструментом системного вивчення правової дійсності, саме і покликана вирішити ті завдання, що свого часу були поставлені перед поняттям «механізм правового регулювання». Адже розробка категорії «правова система» була зумовлена не лише широкою постановкою системних досліджень у філософській науці і наявному досвіді застосування системного підходу до деяких окремих питань правознавства, але й насамперед певним незадоволенням станом синтезу правової думки» [14, с. 65]. С. Констанінов у дисертаційному дослідженні констатує, що «...функціонування правової системи держави забезпечується комплексом державно-правових механізмів. На цей час детерміновані такі правові механізми: механізми правового регулювання; механізми дії права; механізми правотворчості; механізми соціального управління; механізми правового впливу; механізми державного управління; механізми забезпечення правових режимів» [13, с. 66–67].

І. Черченко підкреслює, що «в теорії права під механізмом правового регулювання розуміють сукупність всіх правових засобів, за допомогою яких здійснюється правовий вплив на суспільні відносини. <...> У літературі розрізняють юридичний, психологічний і соціальний механізми реалізації суб'єктивних прав. Юридичний механізм характеризують як систему юридичних норм, фактів, документів та основних форм і способів організації їх здійснення. Психологічний механізм – це цінності, орієнтації, установки, цілі, інтереси і потреби, мотивація, вольова активність суб'єкта у процесі здійснення прав і обов'язків. Соціальний механізм включає в себе політичні, організаційні, ідеологічні та інші чинники» [16].

А. Колодій та А. Олійник зазначають, що «механізм правового регулювання призначений для нормативного регулювання і втілення різних форм реалізації правових норм, передусім правозастосування. Механізм реалізації суб'єктивних прав – це єдність правових засобів, за допомогою яких матеріалізуються права та обов'язки людей» [11, с. 218].

Д. Бахрах слушно підкреслює, що «для розуміння суті державно-правових механізмів треба мати чітке уявлення про правові режими. Під правовим режимом мається на увазі комплекс суспільних відносин певного виду діяльності, закріплений юридичними нормами і забезпечений сукупністю юридично-організаційних засобів. Він задається параметрами подвійного роду:

по-перше, особливою спеціальною значущістю суспільних відносин, їхніми специфічними цілями і завданнями; по-друге, використанням особливих принципів, форм і методів діяльності, що відбиваються в системі прав і обов'язків суб'єктів» [7, с. 201].

С. Константінов звертає увагу на погляд В. Колпакова щодо категорії режимів. «Категорія режимів хоча і не є новою для юридичної теорії і практики, але в той же час її не можна віднести до досконало розроблених правових явищ» [12, с. 601]. Я. Греца висновує, що законність є специфічним державно-правовим режимом, за допомогою якого «забезпечується загальнообов'язковість юридичних норм у суспільстві та державі. Її сутність полягає в підпорядкуванні розпорядженням правового характеру» [8, с. 18–19].

До елементів механізму реалізації та захисту прав суб'єктів податкових правовідносин вчений відносить:

«1. Правові норми, що закріплюють права суб'єктів податкових правовідносин;

2. Самі права як міра можливої (не забороненої) поведінки, їх зміст, структура та гарантії здійснення;

3. Юридичні обов'язки як міра необхідної поведінки;

4. Юридична діяльність суб'єктів податкових правовідносин, що є суттю реалізації їхніх прав;

5. Правосвідомість суб'єктів податкових правовідносин, що забезпечує правильне розуміння своїх прав та обов'язків, шляхів їх реалізації та захисту» [8, с. 18–19].

Я. Греца наголошує: «Якість правової норми, її ефективність залежить від рівня професійної підготовки законодавця. Почуття поваги до закону впливає з авторитету органу, який його видає. Тому важливим є закріплення Конституцією України принцип компетенції, що полягає у виняткових повноваженнях вищого законодавчого органу держави законами встановлювати податкову систему, податки і збори» [8, с. 18–19].

Таким чином, конституційно-правовий механізм є поліелементною багаторівневою системою, яка має нормативно-правовий та організаційно-правовий складники.

Щодо конституційно-правового механізму забезпечення набуття Україною повноправного членства в ЄС та в Організації Північноатлантичного договору І. Черченко слушно наголошує, що «сучасні міжнародні відносини формуються та еволюціонують під впливом різноманітних чинників, серед яких вирішальне значення мають

суперечності, узгодження або збіг інтересів різних держав – членів міжнародної спільноти. При цьому в загальній системі чинників, що впливають на функціонування глобальної системи міжнародних відносин, одне з першорядних значень належить процесові формування і реалізації зовнішньополітичного курсу кожної окремої держави, оскільки зовнішньополітичний курс є втіленням її волевиявлення із зовнішньополітичних питань і отже – основною формою участі цієї держави у системі міжнародних відносин» [16, с. 20].

Вчений звертає увагу, що «процесові формування і здійснення зовнішньополітичного курсу держави властивий ряд особливостей, що залежать від певних характеристик політичної системи суспільства, а також визначаються специфікою глобальної системи міжнародних відносин на цей час» [16, с. 20].

Дійсно, як слушно зазначається в зарубіжній літературі, «зовнішня політика мусить здійснюватися на ефективній внутрішньополітичній основі, і ця внутрішньополітична основа має ґрунтуватися на ефективному відображенні за межами країни ключових елементів національного життя <...> В цьому розумінні зовнішня політика є внутрішньою політикою» [6, с. 21].

Ряд вчених наголошують, що «...процес формування і реалізації національної зовнішньої політики є детермінованим у рамках механізму зовнішніх відносин держави (інші варіанти цього ж терміну – “конституційно-правовий механізм зовнішніх відносин”; “зовнішньополітичний механізм держави”). За поширеним у колишній радянській доктрині визначенням, зовнішньополітичний механізм держави становить “сукупність певним чином організованих і взаємодіючих державних органів, які беруть постійну участь у процесі розроблення і здійснення тих чи інших зовнішньополітичних рішень цієї держави» [15].

Ім опонує І. Черченко, зазначаючи, що «...це визначення є досить неповним, оскільки термін “сукупність” є дещо аморфним із системної точки зору, а формула “певним чином організованих і взаємодіючих державних органів” залишає абсолютно невизначеними питання як про характер такої організації і взаємодії, так і про те, які саме державні органи беруть участь у цьому процесі загалом. Іншими словами, в наведеному визначенні не розглядається зовнішньополітичний механізм держави як система органів державної влади, а також не відображається конституційно-правова сутність і функціональна динаміка взаємозв'язків між вищезгаданими органами»

[16, с. 20]. Навіть більше, вчений підкреслює, що «конституційно-правовий механізм зовнішніх відносин (зовнішньополітичний механізм) держави являє собою систему конституційно-правових відносин, законодавчо регламентованих і/або звичаєвих, між різними органами державної влади з приводу виконання зовнішніх функцій держави. До цього слід додати, що зовнішньополітичний механізм, будучи невіддільним складником політичної системи суспільства, рівним чином є детермінованим у рамках механізму держави і займає проміжну позицію між сферою зовнішньої політики держави та системою її законодавства» [16, с. 20].

Вчений слушно акцентує увагу, що «...будь-який аналіз механізму зовнішніх відносин держави включає в себе визначення загальних закономірностей структури та функціонування цього механізму, особливостей взаємодії зовнішньополітичного механізму з механізмом держави загалом, а також із глобальною системою міжнародних відносин. При цьому структурні та функціональні характеристики механізму зовнішніх відносин держави визначаються системою права у відповідній країні. Проблема конституційно-правового механізму зовнішніх відносин держави тісно пов'язана з проблемою зовнішніх функцій сучасної держави. Ці функції, будучи основними напрямками зовнішньої діяльності держави, так само як і механізм зовнішніх відносин, визначаються політичною системою суспільства, сучасним станом глобальної системи міжнародних відносин і отже, відповідають тим завданням, які стоять перед державою в її поточній внутрішній і зовнішній політиці. Система зовнішніх функцій держави визначає засади діяльності всіх органів держави в царині зовнішніх відносин. Разом із тим зовнішньополітичний механізм сучасної держави не є, так би мовити, “механічним”, буквальним відображенням системи державних функцій і включає в себе не тільки такі структурні елементи, що діють безпосередньо і винятково в царині зовнішніх відносин, але й такі, що пов'язані з реалізацією інших функціональних напрямів» [16, с. 20].

Висновки. Визначено поняття конституційно-правового механізму забезпечення набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору як поліелементної багаторівневої системи, яка має нормативно-правовий та організаційно-правовий складники, що об'єктивізуються в сукупності органів державної влади та місцевого

самоврядування, та «мета-елемент», що охоплює інститути громадянського суспільства, діяльність яких здійснюється відповідно до загальновизнаних принципів і норм права ЄС і використовується державою для досягнення цілі.

Визначено будову організаційно-правового механізму забезпечення набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору (організаційно-правовий складник; «мета-елемент»), його особливості: 1) є поліелементною багаторівневою системою; 2) складається з організаційно-правового складника та «мета-еле-

менту»; 3) об'єктивація організаційно-правового складника в сукупності органів державної влади та місцевого самоврядування, інститутах громадянського суспільства; 4) здійснення діяльності органами державної влади та місцевого самоврядування, інститутами громадянського суспільства відповідно до загальновизнаних принципів і норм права ЄС; 5) використання державою цієї діяльності для досягнення цілі; 6) вплив «мета-елементу» на рівень, глибину та ефективність забезпечення набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

Список літератури:

1. Deshko L. Application of Legal Entities to the European Court of Human Rights: a Significant Disadvantage as the Condition of Admissibility. *Croatian International Relations Review*. 2018. 24 (83). P. 84–103.
2. Deshko L. *European Standards of Human Rights: Course book*. Donetsk : Modern Printing (Suchasny Drook), 2013. 142 p.
3. Deshko L. Restitutio in integrum: підходи Європейського суду з прав людини. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. №5. С. 365–368.
4. Deshko L. Structural Elements of International Legal Mechanisms for Ensuring The Everyone's Right to Seek Rights Protection in International Judicial Institutions or in the Relevant Bodies of International Organizations. *Закон и жизнь*. 2013. № 12/3. С. 64–67.
5. Deshko L. The principle of “de minimis non curat praetor” in International Law. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 4. С. 5–15.
6. Nossal K. *The Politics of Canadian Foreign Policy*. Scarborough : Prentice Hall Canada, 1997. P. 21.
7. Бахрах Д.Н. *Административное право : учебник для вузов*. Москва : Издательство БЕК. 1997. С. 201
8. Греца Я. Правовий механізм реалізації та захисту прав і законних інтересів суб'єктів податкових відносин : дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07 – теорія управління ; адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право. Ужгород, 2006. С. 18–19.
9. Дешко Л. Правове регулювання господарювання в сфері охорони здоров'я: проблеми вдосконалення спеціального законодавства. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 5. С. 57–62.
10. Дешко Л., Боднар О. Правова природа рішень Європейського суду з прав людини. *Правничий часопис Донецького університету*. 2008. № 2. С. 76–81.
11. Колодій А.М., Олійник А.Ю. *Права людини і громадянина в Україні*. Київ : Юрінком Інтер, 2003. С. 218.
12. Колпаков В.К. *Адміністративне право України*. Київ : Юрінком Інтер. 1999. С. 601.
13. Константинов С.Ф. *Адміністративно-правовий статус іноземців в Україні та механізм його забезпечення* : дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07 – теорія управління ; адміністративне право та процес ; фінансове право. Київ, 2020. С. 66–67.
14. Протасов В.Н. *Что и как регулирует право : Учебное пособие*. Москва : Юрист. 1995. С. 65.
15. *Процесс формирования и осуществления внешней политики капиталистических государств*. (Под ред. Гантмана В.И.). Москва : Наука, 1981. С. 318.
16. Черченко І.Л. Конституційно-правовий механізм зовнішніх відносин Канади : дис. ...канд. юрид. наук зі спеціальності 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Київ, 2004. 170 с.

Homonai V. V. ORGANIZATIONAL AND LEGAL MECHANISM FOR PROCURING FULL MEMBERSHIP OF UKRAINE IN THE EUROPEAN UNION AND THE NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION

The article deals with the organizational and legal mechanism of securing full membership of Ukraine in the European Union and in the North Atlantic Treaty Organization, its peculiarities. The concept of this constitutional-legal mechanism as a multi-element multilevel system having a normative-legal and organizational-legal component objectifying in the totality of state bodies and local self-government, as well

as a “meta-element” covering civil society institutions, is defined. implemented in accordance with generally recognized principles and rules of EU law and used by the state to achieve the objective.

The structure of the organizational and legal mechanism for ensuring full membership of Ukraine in the European Union and in the Organization of the North Atlantic Treaty (organizational and legal component; “meta-element”), its features: 1) is a multi-element multilevel system; 2) consists of an organizational and legal component and a “meta-element”; 3) objectification of the organizational and legal component in the totality of state and local self-government bodies, civil society institutions; 4) carrying out activities of public authorities and local self-government bodies, civil society institutions in accordance with generally recognized principles and rules of EU law; 5) the use by the state of these activities to achieve the goal; 6) the impact of the meta-element on the level, depth and effectiveness of securing full membership of Ukraine in the European Union and in the North Atlantic Treaty Organization.

Key words: organizational and legal mechanism; the North Atlantic Treaty Organization, full membership, procure, Constitutional and legal procure.